

Praktyka precedensowa w sądowym postępowaniu egzekucyjnym

Abstrakt

Założeniem opracowania jest w pierwszej kolejności charakterystyka sądowych orzeczeń w sprawach egzekucyjnych z perspektywy rozumowań – obecności reguły ogólnej – prezentowanych w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego, poprzedzona ustaleniami teoretycznoprawnymi na temat praktyki precedensowej w porządku prawa stanowionego.

Przyjęcie, iż w procesie stosowania prawa egzekucyjnego funkcjonuje model złożonej podstawy decyzji wskazujący na zastosowanie obok przepisów prawnych innych decyzji stosowania prawa jako elementu uzupełniającego argumentację z przepisów, znacząco rozszerza zakres czynności i rozumowań niezbędnych do określenia podstawy normy egzekucyjnej.

1. Ustalenia teoretycznoprawne

Funkcjonowanie praktyki precedensowej w procesie stosowania prawa¹ jest nieodłącznym elementem współczesnego dyskursu prawniczego i stanowi złożony problem badawczy wymagający wszechstronnej analizy na każdym etapie procesu decyzyjnego². Etap egzekucyjnego stosowania prawa jest dla tych rozważań niezwykle istotny, bo ostatecznie wpływa na efektywność procesu stosowania prawa i gwarantuje urzeczywistnienie norm prawa materialnego. Podstawowe właściwości charakteryzujące tytuł mojego opracowania wiąże z trzema zagadnieniami, których przedstawienie ma przybliżyć istotę rozumowania precedensowego w sądowym prawie egzekucyjnym oraz odpowiedzieć na pytanie o możliwość faktycznego jej oddziaływania na tym ostatnim etapie stosowania prawa.

Po pierwsze, celem wprowadzenia za konieczne uznałem przedstawienie definicji precedensu³ i funkcjonowanie tej praktyki w obszarze polskiego prawa egzekucyjnego

¹ Pojęcie procesu stosowania prawa utożsamiam na potrzeby tego rozdziału z tzw. „procesowym modelem stosowania prawa” prezentowanym przez J. Wróblewskiego, zob. J. Wróblewski, *Zarys procesowego modelu sądowego stosowania prawa*, „Państwo i Prawo” 1985, z. 4, s. 3 i n.

² O etapach (fazach) procesu decyzyjnego zob. L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2004, s. 62 i n. Por. A. Korybski, L. Leszczyński, *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2015, s. 134 i n.

³ Na temat różnych znaczeń terminu „precedens” zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość sądowego stosowania prawa*, [w:] M. Zirk-Sadowski (opr.), *Jerzy Wróblewski. Pisma wybrane*, Warszawa 2015, s. 393

z jednoczesnym podjęciem próby określenia miejsca postępowania egzekucyjnego w procesie stosowania prawa⁴.

Drugie zagadnienie dotyczy obecności rozumowania precedensowego w praktyce orzeczniczej Sądu Najwyższego w sprawach dotyczących egzekucji sądowej w Polsce. Autorytet instytucji, waga spraw egzekucyjnych, jakie rozpoznaje Sąd Najwyższy, oraz możliwość ich przeglądu stanowią realne pole badawcze pozwalające ustalić obecność elementów precedensowości w sądowym prawie egzekucyjnym⁵.

Po trzecie, istotnym dla tej materii zagadnieniem jest proces interpretacji w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, w tym w szczególności wykładni innych decyzji stosowania prawa egzekucyjnego. Za punkt wyjścia przyjmuję w pierwszej kolejności sposób uzasadniania wcześniejszych orzeczeń, który może stanowić podstawę pozwalającą zaobserwować stosowane reguły wykładni wskazujące na faktyczne funkcjonowanie rozumowania precedensowego w procesie stosowania prawa egzekucyjnego.

Próba definicji terminu „precedens” oraz uporządkowanie pojęć, jakie funkcjonują wokół tej instytucji, nie jest prostą sprawą, zwłaszcza jeżeli chcemy poznać stanowisko doktryny i praktyki w różnych gałęziach prawa. Uważam, iż takim modelowym podejściem do wyjaśnienia istoty precedensu są dotychczasowe ustalenia teoretycznoprawne⁶ oraz szczególnie użyteczne dla sądowego prawa egzekucyjnego koncepcje prezentowane przez przedstawicieli prawa prywatnego ze specjalnym uwzględnieniem prawa cywilnego⁷. Sygnalizacyjnie tylko wskażę, iż nie jest celem tego opracowania traktowanie praktyki precedensowej (innych decyzji stosowania prawa) oraz przedstawienie egzeku-

i n. Por. T. Stawecki, *Precedens w polskim porządku prawnym. Pojęcie i wnioski de lege ferenda*, [w:] A. Ślezińska-Simon, M. Wyrzykowski (red.), *Precedens w polskim systemie prawa*, Warszawa 2010, s. 60 i n., <http://en.zpc.wpia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2010/04/ZPC-WPiA-UW-precedens.pdf> [dostęp: 06.11.2016].

⁴ Z jednej strony można przedstawiać postępowanie egzekucyjne jako samodzielny proces decyzyjny, o czym świadczy między innymi występująca tu „etapowość” właściwa dla modelu decyzyjnego stosowania prawa. Zarówno obecność fazy przeddecyzyjnej (gdzie następuje ustalenie stanu faktycznego i prawnego), jak i czynności odnoszące się do fazy decyzyjnej stanowią nieodłączne elementy egzekucyjnego procesu stosowania. Z drugiej strony cele, którym postępowanie egzekucyjne służy, skłaniają mnie do potraktowania fazy egzekucyjnej jako kolejnego (już ostatniego) etapu modelu decyzyjnego stosowania prawa, w którym następuje przymusowe urzeczywistnienie norm prawa materialnego.

⁵ Zaproponowane ograniczenie podyktowane jest ramami tego opracowania, jednak dla pełnego poznania praktyki precedensowej wartościowe byłoby rozszerzenie tych obserwacji o orzecznictwo sądów niższych instancji oraz funkcjonowanie tej praktyki w pracy komorników sądowych i decyzjach podejmowanych w ramach ich działalności.

⁶ Zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość...*, s. 398 i n.; T. Stawecki, *Precedens w polskim...*, s. 59 i n.; L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii...*, s. 301 i n.; *idem*, *Ujednolicanie orzecznictwa a precedens w sądowym stosowaniu prawa*, [w:] M. Sawczuk (red.), *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, Lublin 1997, s. 233 i n.; M. Zirk-Sadowski, *Precedens a tzw. decyzja prawotwórcza*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 6, s. 70 i n.; L. Morawski, *Precedens a wykładnia*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 10, s. 3 i n.; *idem*, *Czy precedens powinien być źródłem prawa?*, [w:] J. Malarczyk (red.), *W kręgu problematyki władzy, państwa i prawa. Księga jubileuszowa w 70-lecie urodzin Profesora Henryka Groszyka*, Lublin 1996, s. 187 i n.

⁷ A. Stelmachowski, *Prawotwórcza rola sądów (w świetle orzecznictwa cywilnego)*, „Państwo i Prawo” 1967, nr 4-5, s. 611 i n.; *idem*, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1984, s. 434 i n.; M. Safjan,

cji sądowej w Polsce przez pryzmat orzecznictwa w swojej treści prezentującego problematykę „nowości normatywnej”⁸, jakkolwiek nie uniknie się obecności takiego orzecznictwa, to nie jest to argument świadczący o jego precedensowości. Założeniem mojego opracowania jest w pierwszej kolejności charakterystyka sądowych orzeczeń w sprawach egzekucyjnych z perspektywy rozumowań (obecności reguły ogólnej w precedensowym orzeczeniu) prezentowanych w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego.

Zaproponowane przez J. Wróblewskiego różne ujęcia precedensu⁹ (w zasadzie akceptowane przez innych przedstawicieli teorii prawa¹⁰) mogą stanowić punkt wyjścia dla badań nad znaczeniem tego terminu w sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Za szczególnie użyteczne dla kultury prawa stanowionego przyjmuje szerokie (*sensu largo*) znaczenie precedensu¹¹. W tym ujęciu rozumowanie precedensowe w kulturze prawa stanowionego oznacza „normę ogólną zawartą w orzeczeniu sądowym, która w przyszłości będzie wpływała na inne decyzje sądowe”¹² lub, jak podkreśla L. Leszczyński, sprowadza się do zapożyczenia istniejącej już reguły z wcześniejszej decyzji¹³. Podobnie L. Morawski prezentuje pojęcie precedensu, modyfikując przy tym definicję zaproponowaną przez J. Wróblewskiego, dookreślając istotne elementy, które z perspektywy analizowanej instytucji są niezbędne¹⁴.

Jeżeli chodzi o doktrynę prawa prywatnego, to można zauważyć, iż praktyka precedensowa postrzegana jest tu z perspektywy źródeł prawa¹⁵. Wydaje się, iż takie założenie w polskim porządku prawnym wprowadza nieporozumienia w sposobie traktowania innych decyzji sądowych w rekonstrukcji podstawy decyzji. Nie ulega wątpliwości, iż stosowanie norm prawa prywatnego pozostaje pod dużym wpływem wcześniejszych decyzji sądowych w szczególności sądów najwyższych instancji¹⁶. Mówiąc o obecności

Rola orzecznictwa sądowego jako źródło prawa prywatnego, [w]: M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. I. *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 235 i n.

⁸ Dotyczących zagadnień prezentowanych po raz pierwszy na gruncie postępowania egzekucyjnego. Szerzej na temat terminu „nowość normatywna” zob. M. Zirk-Sadowski, *Precedens a tzw. ...*, s. 75 i n.

⁹ Zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość...*, s. 393 i n.

¹⁰ Zob. T. Stawecki, *op. cit.*, s. 60 i n.; L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii...*, s. 304 i n.; L. Morawski, *Precedens a...*, s. 3 i n.

¹¹ Zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość...*, s. 393. Autor proponuje dla tego ujęcia następujące uzasadnienie „Decyzja D1 podjęta w warunkach w1 jest precedensem decyzji d2 w warunkach w2 (gdy w1 i w2 są różne), wówczas gdy[...] D2 daje się uzasadnić regułami R, którymi została uzasadniona d1, używając takich samych lub podobnych środków, za pomocą których uzasadniono d1 w warunkach w1[...]”.

¹² Zob. T. Stawecki, *Precedens w polskim...*, s. 60-61.

¹³ Zob. L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii...*, s. 304.

¹⁴ Autor zwraca szczególną uwagę na fakt, iż „[...] precedensem nie jest cała decyzja sądu np. wyrok czy postanowienie, ale zawarta w sentencji lub uzasadnieniu tej decyzji norma ogólna, która staje się podstawą czy też wzorem przy rozstrzyganiu podobnych spraw w przyszłości”. Zob. L. Morawski, *Czy precedens...*, s. 187.

¹⁵ Zob. M. Safjan, *Rola orzecznictwa...*, s. 238 i n.; por. A. Stelmachowski, *Wstęp do...*, s. 434 i n.

¹⁶ Jak zauważa M. Safjan, „Prawo cywilne w największym stopniu, spośród wszystkich gałęzi prawa pozostawało zawsze pod silnym wpływem orzecznictwa, które często bardzo kreatywnie określało kierunki

argumentacji precedensowej w rekonstrukcji podstawy decyzji wprost należy powiedzieć, że nie jest ona obowiązkowa w kulturze prawa stanowionego¹⁷, stąd należy ją traktować w kategoriach dopełniających czy uzupełniających argumentację z przepisów, a nie w charakterze podstawowego źródła prawa.

Szczególne role postępowania egzekucyjnego w procesie stosowania prawa (ostatni etap procesu stosowania prawa¹⁸, przymusowo urzeczywistniający decyzje stosowania prawa) powoduje, iż procedura ta nie może funkcjonować w oderwaniu od orzecznictwa sądowego, w szczególności orzecznictwa SN, którego argumentacyjny charakter wspiera wykładnię w procesie stosowania prawa egzekucyjnego oraz uzasadnia wykorzystywanie orzecznictwa w sprawach egzekucyjnych jako argumentów walidacyjnych w rekonstrukcji normy egzekucyjnej¹⁹. Kilkuletnia praktyka zawodowa w stosowaniu przepisów prawa egzekucyjnego oraz teoretycznoprawne podejście do stosowania prawa egzekucyjnego pozwoliło mi z jednej strony traktować postępowanie egzekucyjne jako część procesu stosowania prawa, z drugiej jako odrębny proces decyzyjny²⁰. Niezależnie od tego, za którym z tych ujęć się opowiemy, obecność innych decyzji stosowania prawa będzie pożądanym i pożytecznym nośnikiem argumentacji w operatywnej wykładni na tym ostatnim etapie stosowania prawa.

2. Analiza orzecznictwa

Analizę orzecznictwa w sądowym postępowaniu egzekucyjnym ograniczyłem (na potrzeby tego tekstu) do orzeczeń Sądu Najwyższego, z uwagi na autorytet tej instytucji, jak również z powodu istnienia realnych mechanizmów ujednolicających stosowanie prawa egzekucyjnego w praktyce²¹. Za takie narzędzia uznałem instytucje uchwał roz-

wykładni, odnajdywało *de facto* nowe treści w przepisach poddawanych wykładni, wypełniało luki prawne przez racjonalne stosowanie prawa, pozwalało na adaptację starych i często anachronicznych rozwiązań do nowoczesnych wymagań współczesnego obrotu prawnego”. Zob. M. Safjan, *Rola orzecznictwa...*, s. 235. Por. A. Stelmachowski, *Prawotwórcza rola...*, s. 6. Por. M. Zirk-Sadowski, *Precedens a tzw...*, s. 69.

¹⁷ Zob. L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii...*, s. 303; *idem*, *Wykładnia prawa – model ogólny*, [w:] A. Kalisz, L. Leszczyński, B. Liżewski, *Wykładnia prawa. Model ogólny a perspektywa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i prawa Unii Europejskiej*, Lublin 2011, s. 37.

¹⁸ Teza taka jest szczególnie uzasadniona, jeżeli mówimy o procesowym modelu stosowania prawa, który z perspektywy m.in. wartości skuteczności należy uzupełnić o tzw. etap egzekucyjny, aby można przedstawić kompletny model tego procesu, który kończy się wykonaniem decyzji stosowania prawa przez organy państwowe do tego powołane. Por. J. Wróblewski, *Zarys procesowego...*, s. 3 i n.

¹⁹ Zob. L. Leszczyński, *Wykładnia prawa...*, s. 33 i n.

²⁰ Również L. Leszczyński zwraca uwagę na możliwość takiego ujęcia postępowania egzekucyjnego w procesie stosowania prawa. Zob. A. Korybski, L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 147 i n.

²¹ Zob. M. Safjan, *Rola orzecznictwa...*, s. 246: „[...] nie można jednak tracić z pola widzenia swobodnych instrumentów prawnych, które wyrażają innego typu podejścia do roli i funkcji orzecznictwa kształtowanego przez najwyższy organ sądowy niż związane z podejmowaniem decyzji w konkretnych, indywi-

strzygających zagadnienie prawne²² i konstrukcję skargi kasacyjnej²³. Ta ostatnia zresztą stanowiła w większości przedmiot moich analiz.

Obserwacje praktyki orzeczniczej skoncentrowałem w obszarze dwóch okresów dwuletnich. Po pierwsze, poddałem analizie najnowsze orzecznictwo Izby Cywilnej Sądu Najwyższego dotyczące egzekucji sądowej w Polsce z lat 2014-2015, które następnie skonfrontowałem z orzeczeniami Sądu Najwyższego z pierwszych lat obowiązywania ustawy o komornikach sądowych i egzekucji²⁴ z okresu od 30.11.1997 r. do 30.11.1999 r. Z przedziału lat 2014-2015 wyselekcjonowałem 115 orzeczeń, których treść stanowi problematyka egzekucji sądowej. Analiza wybranych orzeczeń pod kątem obecności występowania elementów precedensowych objęła 47 decyzji Sądu Najwyższego, które w różnym stopniu prezentują argumentacyjność tego rozumowania. Z grupy tych orzeczeń najwięcej rozstrzygnięć dotyczy skargi kasacyjnej (27 orzeczeń) oraz odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne (14 orzeczeń). W przypadku drugiego okresu badawczego sytuacja wygląda odmiennie. W przedziale od 30.11.1997 r. do 30.11.1999 r. wyszukałem 63 orzeczenia dotyczące postępowania egzekucyjnego. Z tej grupy jedynie 19 orzeczeń w minimalnym stopniu wskazuje na obecność argumentacji precedensowej (z innych decyzji sądowych). Podobnie jak w najnowszym orzecznictwie, również w tej grupie dominowały rozstrzygnięcia dotyczące skargi kasacyjnej (12 orzeczeń) oraz odpowiedzi na zagadnienia prawne (6 orzeczeń).

Już wstępne porównanie tych dwóch modułów dwuletnich pokazuje różnice w jakości argumentacji. Po pierwsze, sama liczba orzeczeń w tym przedziale czasu wskazuje na mniejsze zainteresowanie tym postępowaniem, co wiązałbym w pierwszej kolejności z liczbą spraw egzekucyjnych prowadzonych Polsce w tamtym czasie²⁵. Po drugie, uzasad-

dualnych sprawach. Ich celem jest zapewnienie jednolitości w zakresie wykładni i stosowania prawa, rozstrzyganie skomplikowanych kwestii prawnych budzących istotne wątpliwości”.

²² Szerzej B. Stępień-Załucka, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy w Polsce*, Warszawa 2016 r., Legalis [dostęp: 24.10.2016]. Autorka przedstawia instytucje uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne jako „jedną z form działalności Sądu Najwyższego, ujednolicających orzecznictwo sądowe [...]. Wykładnia prawa dokonywana przez Sąd Najwyższy w ramach udzielanych odpowiedzi na pytania kierowane do Sądu Najwyższego ma na celu zapewnienie jednolitości w rozumieniu prawa, a tym samym jednolitości orzecznictwa”.

²³ Szerzej L. Bagińska, *Skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych i kasus*, Warszawa 2015, Legalis [dostęp: 24.10.2016]. *Ibidem*: „Przysługująca od prawomocnych orzeczeń skarga kasacyjna, jako nadzwyczajny środek zaskarżenia, ma na celu – w interesie publicznym – ujednolicanie orzecznictwa sądów powszechnych, rozstrzyganie spraw precedensowych oraz spraw o istotnym znaczeniu dla orzecznictwa sądowego i rozwoju prawa”.

²⁴ Zob. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji, Dz. U. z 1997 r., Nr 133 poz. 882 ze zm., dalej u.k.s.e.

²⁵ W 1997 r. wpłynęło do kancelarii komorniczych 685 328 spraw, w roku 2015 komornicy sądowi przyjęli łącznie 7 958 864, co stanowi ponad dziesięciokrotny wzrost wpływu spraw w tym przedziale czasu. Zob. *Sprawozdania działalności komorników MS Kom 23 z 1997* oraz P. Ostaszewski, *Efektywność egzekucji komorniczej – obraz statystyczny*, Warszawa 2015, s. 4, https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_Ostaszewski_P_Efektywność_egzekucji_komorniczej.pdf [dostęp: 10.09.2016].

nienia SN z pierwszych lat obowiązywania u.k.s.e. są związane (w sensie objętości tekstu, przedstawione w większości na jednej lub dwóch stronach), a odwołanie się w nich do innych decyzji stosowania prawa występuje punktowo. Jeżeli już argument z innej decyzji się pojawia, to występuje sygnalizacyjnie w postaci powołania sygnatury „precedensowego” orzeczenia lub grupy orzeczeń²⁶. Można również w tej grupie decyzji sądowych zaobserwować częściej praktykę w zakresie kontynuacji linii orzeczniczej²⁷ niż praktykę jej przełamania, co jest charakterystyczne dla drugiego okresu badawczego. W analizowanym orzecznictwie cytowanie fragmentów wcześniejszych orzeczeń praktycznie nie występuje. W tej grupie orzeczeń, podobnie jak w najnowszym orzecznictwie, zbliżone są problemy związane z wykładnią oraz stosowane reguły interpretacji. Zarówno obserwacja orzecznictwa z jednej, jak i drugiej grupy uzasadnia założenie o wzrastającym potencjale reguł funkcjonalnych, celowościowych i systemowych²⁸. W podobny sposób w obu grupach orzeczeń uzasadnia się stosowanie wykładni zwięzającej (argument za stosowaniem ścisłej wykładni) oraz role analogii w procesie stosowania prawa egzekucyjnego²⁹.

Podstawowe zagadnienie, które już na wstępie należało wyjaśnić, dotyczy odpowiedzi na pytanie, czy orzecznictwo sądowe w tym rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego może być traktowane jako źródło rekonstrukcji podstawy decyzji na tym ostatnim etapie stosowania prawa. Odpowiedź na tak postawione pytanie nie nasuwa większych wątpliwości, jeżeli funkcjonujemy w kulturze prawa stanowionego³⁰.

²⁶ Zob. np. wyrok SN z dnia 29 kwietnia 1998 r., I CKN 654/97, Legalis nr 44242; postanowienie SN z dnia 8 lipca 1998 r., III CZP 26/98, Legalis nr 43005; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CZP 58/98, Legalis nr 43144. W tych przypadkach, gdzie pojawia się omówienie „precedensowego orzeczenia”, prezentowana argumentacja jest symboliczna.

²⁷ Jako przykłady warto odnotować m.in. uchwałę SN z dnia 22 grudnia 1997 r., III CZP 61/97, Legalis nr 32077; wyrok SN z dnia 10 lipca 1998 r., I CKN 803/97, Legalis nr 336077; postanowienie SN z dnia 25 lutego 1999 r., I CKN 1028/97, Legalis nr 327944.

²⁸ W grupie orzeczeń obejmujących lata 1997-1999 wykorzystywanie pozajęzykowych reguł wykładni wprawdzie pojawia się wyjątkowo, ale dostarcza argumentów w celu rzeczywistego (a nie pozornego) uzasadnienia rozumowania prowadzącego do wydania orzeczenia. Zob. uchwała SN z dnia 25 września 1998 r., III CZP 25/98, Legalis nr 32368; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CZP 58/98, Legalis nr 43144; postanowienie SN z dnia 26 sierpnia 1999 r. III CA 4/99, Legalis nr 44654. W najnowszym orzecznictwie (2014-2015) reguły pozajęzykowe znajdują wielokrotnie zastosowanie dla uzasadnienia decyzji stosowania prawa. Zob. wyrok SN z dnia 30 kwietnia 2015 r., II CSK 349/14, Legalis 1274344.

²⁹ Warto jednak zaznaczyć, iż orzecznictwo z pierwszego okresu ostrożnie podchodzi do stosowania obu instytucji. Zob. wyrok SN z dnia 10 lipca 1998 r., I CKN 803/97, Legalis nr 336077; uchwała SN z dnia 25 czerwca 1998 r., III CZP 15/98, Legalis nr 43000; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CZP 58/98, Legalis nr 43144; postanowienie SN z dnia 20 kwietnia 1999 r., III CA 3/99, Legalis nr 43668; postanowienie SN z dnia 26 sierpnia 1999 r. III CA 4/99, Legalis nr 44654. Dopiero w grupie orzeczeń z okresu 2014-2015 uwidacznia się obecność rozbudowanej argumentacji za stosowaniem wykładni zwięzającej oraz analogi. Takich przykładów dostarcza m.in. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14, Legalis nr 1062154; uchwała SN z dnia 20 listopada 2015 r., III CZP 79/15, Legalis nr 1358781; postanowienie SN z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CZ 56/15, Legalis 1396492.

³⁰ Jak starałem się wykazać w części I, korzystanie z precedensów (wcześniejszych decyzji stosowania prawa) należy traktować w kategoriach uzupełniających, dopełniających argumentację z przepisów. Z uwagi m. in. na „nasz” system prawny kategorii precedensów nie należy analizować przez pryzmat katalogu źródeł prawa.

Przyjmując, że praktyka precedensowa w sądowym postępowaniu egzekucyjnym polega na „zapożyczeniu” rozumowań z wcześniejszej decyzji stosowania prawa, które stanowią szczególnego rodzaju normę ogólną – regułę precedensową (w szerokim znaczeniu) dla rozpoznawanej sprawy – nie uniknie się odpowiedzi na pytanie o miejsce, gdzie ten precedens (wcześniejsza decyzja lub jej fragment) się uwidacznia. W orzeczeniach stanowiących przedmiot analizy w większości przypadków wcześniejsze (precedensowe) decyzje lokuje się na etapie uzasadnienia decyzji. Próba odkodowania obowiązującego w uzasadnieniu sposobu rozumowania przybliży czytelnika do rzeczywistych intencji, dlatego ta wcześniejsza decyzja jest wykorzystana jako decyzja precedensowa i w jakim zakresie³¹.

W działalności orzeczniczej SN powoływanie wcześniejszych orzeczeń z zakresu egzekucji sądowej można przedstawić co najmniej w czterech formach³², które występują z różnym natężeniem. Najczęściej wykorzystywane jest powoływanie się na sygnaturę pojedynczego orzeczenia lub grupy orzeczeń³³. Taka koncepcja jest o tyle użyteczna, ponieważ można odszukać takie orzeczenia i poznać uzasadnianie, co z pewnością może pomóc w ustaleniu elementów precedensowości. Jednakże powstaje realne zagrożenie, iż sfera argumentacyjności nie zostanie prawidłowo przez zainteresowany podmiot odkodowana i może prowadzić do błędnie formułowanych wniosków.

Najbardziej użyteczna z perspektywy argumentacji precedensowych jest forma zastosowania adaptacyjnego (wykorzystanie tezy wcześniejszego orzeczenia lub jego fragmentu), z której w analizowanych sprawach wielokrotnie SN korzysta³⁴. Przeprowadzenie rozbudowanej argumentacji uzasadnienia wcześniejszego orzeczenia lub całej linii orzeczniczej w celu zapożyczenia (zaadaptowania) precedensowej reguły wskazuje na rzeczywiste kierowanie się tym rozstrzygnięciem. Taka sytuacja ma miejsce m.in. w uchwale SN z dnia 6 czerwca 2014 r., III CZP 26/14 (Legalis nr 897446), w której SN kilkakrotnie powoływał się na wcześniejsze orzecznictwo w szczególności poprzez wykorzystanie tez z innych orzeczeń dla swojego stanu faktycznego (w celu określenia le-

³¹ Np. postanowienie SN z dnia 18 września 2014 r., V CSK 533/14, Legalis nr 1062224. Sąd Najwyższy precyzyjnie wyjaśnił w uzasadnieniu instytucję nabycia własności nieruchomości w trybie licytacji dla potencjalnego nabywcy nieruchomości oraz skutki z tym związane. Powołanie się na wcześniejsze orzecznictwo, w szczególności na fragment uzasadnienia uchwały SN z 22 listopada 2013 r., III CZP 69/13, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2013, nr 12, s. 12-13 doprowadziło do sformułowania tezy w orzeczeniu V CSK 533/14, która stanowiła fragment uzasadnienia precedensowego orzeczenia.

³² O różnych formach powoływania innych decyzji stosowania prawa zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość...*, s. 399 i n.

³³ Np. postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2014 r., V CZ 81/13, Legalis nr 787090; postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CNP 25/13, Legalis nr 787032; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 2015 r., II CSK 349/14, Legalis nr 1274344.

³⁴ W badanych orzeczeniach forma adaptacji szczególnie pojawia się w najnowszym orzecznictwie, czego przykładem mogą być np. postanowienie SN z dnia 18 września 2015 r., I CSK 789/14, Legalis nr 1341794; uchwała SN z dnia 20 listopada 2015 r., III CZP 79/15, Legalis nr 1358781.

galności czynności podejmowanych przez aplikanta komorniczego). Rezultatem przeprowadzonego wnioskowania było sformułowanie tezy o braku podstawy prawnej do wydania przez aplikanta komorniczego postanowienia o ustaleniu kosztów egzekucji i zakończeniu egzekucji, a w przypadku jego wydania takie postanowienie podpisane przez aplikanta komorniczego jest nieistniejące³⁵.

Obok tych najczęściej wykorzystywanych form spotkać można wskazanie nieidentyfikacyjne, które jest najsłabszym argumentem, a wyraża się często w takich zwrotach jak: w judykaturze spotyka się, w orzecznictwie SN przeważa, nie ma w judykaturze wątpliwości, dzielając tę linię orzecniczą³⁶ oraz powołanie się na cytat wcześniejszej decyzji, co w analizowanych orzeczeniach występuje jedynie incydentalnie. Przyjęcie założenia, że stosowaniu praktyki precedensowej w orzecznictwie SN sprzyja obecność tezy, można swobodnie obronić. Spośród wszystkich analizowanych orzeczeń tylko dwie decyzje nie były tezowane. Obecność tezy jest jednym z tych elementów orzeczenia, który wzmacnia potencjał praktyki precedensowej w procesie stosowania prawa. Dotyczy to również orzeczeń z zakresu egzekucji sądowej. W wielu z nich teza jest odzwierciedleniem stanowiska składu sędziowskiego na dany temat. W przypadku SN potencjał ten (tezy) jest na tyle doniosły, że w sądach niższego stopnia, w tym w praktyce wymiaru sprawiedliwości (również dla komorników sądowych), stanowi ona pewnego rodzaju „regulę precedensową” w procesie podejmowania decyzji³⁷.

³⁵ Jednym z głównych powodów, które doprowadziły do takiego rozstrzygnięcia a które SN wprost wskazał w uzasadnieniu, było odwołanie się do normy ogólnej wyrażonej w uchwale SN z dnia 26 września 2000 r., III CZP 26/00, OSNC 2001, nr 2 poz. 25, wskazującej „[...] że wyrok, którego sentencji skład sądu nie podpisał, nie istnieje w znaczeniu prawno-procesowym, także wówczas gdy został ogłoszony. Sąd Najwyższy podkreślił, że pogląd ten dotyczy braku podpisów sędziów pod sentencją wyroku, [...]. Nie prowadzi jednak do odmiennej oceny sytuacja, w której orzeczenie podpisane zostało przez sędziego, który nie brał udziału w wydaniu orzeczenia [...], przez osobę nieposiadającą kompetencji do wydania orzeczenia, brak strony przeciwnej czy niespełnienie przez orzeczenie elementarnych składników, przewidzianych w ustawie”. Skład rozpoznający sprawę statusu aplikanta komorniczego uznał, że przedstawione reguły mają również zastosowanie do postanowień wydanych przez komornika jako organ egzekucyjny. Stanowisko to znalazło odzwierciedlenie w następującym fragmencie „[...] postanowienie komornika podpisane przez aplikanta komorniczego nie spełnia bezwzględnych wymagań, pozwalających na uznanie go za dokument będący postanowieniem uprawnionego organu [...]”. Taka argumentacja odpowiada jednej z form wyróżnianych przez J. Wróblewskiego, a która wskazuje na „[...] powołanie się wraz z przytoczeniem fragmentów decyzji lub ich uzasadnień względnie określeniem stanu faktycznego [...]”. Zob. J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość...*, s. 399 i n.

³⁶ W analizowanych orzeczeniach z zakresu egzekucji sądowej takie formy powołania uzupełniane są wielokrotnie przykładami wcześniejszych decyzji, które SN powołuje na różnych etapach uzasadnienia, niekoniecznie ma to miejsce bezpośrednio przy zwrotach, o których mowa powyżej. Takich przykładów dostarcza m.in. wyrok SN z dnia 10 stycznia 2014 r., I CSK 183/13, Legalis nr 804289; uchwała SN z dnia 6 czerwca 2014 r., III CZP 26/14, Legalis nr 897446; postanowienie SN z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 302/14, Legalis nr 1213126; wyrok SN z dnia 25 marca 2015 r., II CSK 402/14, Legalis nr 1263257.

³⁷ Dlatego jej zastosowanie – jako reguły precedensowej dla wzmocnienia argumentacji w późniejszych orzeczeniach – musi poprzedzać wnikliwa analiza stanów faktycznych, okresu, jaki minął od jej sformułowania, obowiązującego w danym momencie stanu prawnego oraz poziomów instancji. Bez

Obserwacja orzecznictwa dotyczącego egzekucji sądowej dostarcza dodatkowo ciekawych wniosków dotyczących zmiany (przełamania) dotychczasowej linii orzeczniczej wypracowanej przez Sąd Najwyższy. Analiza wybranych orzeczeń pozwala poznać wstępne motywacje SN uzasadniające odejście od dotychczas prezentowanego stanowiska w danej sprawie, jak np. zmiana stanu prawnego, inna wizja wykładni, zmiana społeczno-gospodarcza. I tak np. w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 10 października 2014 r. taki powód stanowiła zmiana stanu prawnego, co powoduje dezaktualizację dotychczasowego stanowiska³⁸. Kolejną okolicznością uzasadniającą odejście od dotychczasowej linii orzeczniczej była inna wizja wykładni, jak np. w wyroku SN z dnia 30 kwietnia 2015 r., w którego uzasadnieniu wprost wskazuje się argumenty związane z nowelizacją czy wykładnią autentyczną i funkcjonalną³⁹. Wartościową argumentacją posłużył się z kolei sąd w wyroku z 9 września 2015 r.⁴⁰, gdzie analizował na przestrzeni kilku lat różne poglądy Sądu Najwyższego w kontekście pojęcia i przesłanek bezprawności działania komornika. W tym celu posłużył się następującą argumentacją: „Wybór jednego z poglądów, zanim wątpliwości zostały usunięte uchwałą Sądu Najwyższego [...], nie może świadczyć o naruszeniu tego przepisu w aspekcie oceny przesłanki bezprawności. Jak wskazał Sąd Najwyższy [...], prospektywne działanie zastosowanej wykładni narzuca niekiedy sama praktyka sądowa, mimo braku jakiegokolwiek wzmianki w tym zakresie w orzeczeniu Sądu Najwyższego opartym na tej wykładni, radykalnie zmieniającej dotychczasową linię orzecznictwa”. Takie rozumowanie ostatecznie pozwoliło na sformułowanie istotnej dla całego postępowania egzekucyjnego tezy, zgodnie z którą: „Działanie komornika zgodnie z dominującym kierunkiem wykładni przepisu regulującego postępowanie egzekucyjne, lub w razie sprzeczności poglądów prawnych wybór jednego z nich nie uzasadnia przyjęcia przesłanki bezprawności działania w rozumieniu art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji [...]”⁴¹.

W procesie stosowania orzeczeń z zakresu egzekucji sądowej jako argumentów walidacyjnych nie sposób przejść obojętnie obok ujawnionych reguł wykładni. Faza rekonstrukcji normy egzekucyjnej nie wyklucza wykorzystania obok przepisów prawnych (jako podstawowych argumentów walidacyjnych w operatywnej wykładni) innych decyzji stosowania prawa, w szczególności orzeczeń SN, których rola ma w większości

uwzględnienia tych minimalnych w mojej ocenie okoliczności powstaje niebezpieczeństwo dla prawidłowego wyniku rozstrzygnięcia a z pewnością dla prawidłowej argumentacji.

³⁸ Zob. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14, Legalis nr 1062154.

³⁹ Zob. wyrok SN z dnia 30 kwietnia 2015 r., II CSK 349/14, Legalis nr 1274344.

⁴⁰ Zob. wyrok SN z dnia 9 września 2015 r., IV CSK 659/14, Legalis nr 1360217.

⁴¹ *Ibidem*.

charakter dopełniający (uzupełniający) argumentację z przepisów⁴². Z uwagi na „nasz” typ kultury prawa (odmienny od typu kultury *common law*), argumentacja precedensowa (z wcześniejszej decyzji sądowej) nie może stanowić samodzielnej podstawy decyzji⁴³. Analizowane orzeczenia w sprawach z zakresu egzekucji sądowej wskazują na tzw. złożoną podstawę decyzji, gdzie obok przepisów prawnych pojawia się argumentacja precedensowa⁴⁴. Badane orzecznictwo dostarcza wielu przykładów, w których orzeczenia SN wspierają podstawową argumentację z przepisów. Jak np. w uchwale składu siedmiu sędziów z 26.02.2015 r. III CZP 96/14, gdzie dla prawidłowego zastosowania art. 771 k.p.c. w przedmiocie ponoszenia kosztów postępowania zabezpieczającego SN wykorzystał i odwołał się do wcześniejszego orzecznictwa i zaprezentowanej tam argumentacji dla uzasadnienia swojego rozstrzygnięcia.

W sądowym postępowaniu egzekucyjnym proces interpretacji innych decyzji stosowania prawa dostarcza dodatkowo ciekawych wniosków w zakresie wykorzystywanych reguł wykładni. W pierwszej kolejności odnoszę wrażenie, że realizacja zasady *clara non sunt interpretanda* („jasne nie podlega interpretacji”) w sądowym postępowaniu egzekucyjnym została przełamana regułą *omnia sunt interpretanda* („wszystko podlega interpretacji”), która na tym etapie stosowania prawa wymaga użycia pełnego kanonu reguł wykładni. Szczególna jest przy tym rola dyrektyw wykładni systemowej i funkcjonalnej, które wielokrotnie uzasadniały odejście od językowego znaczenia tekstu, tym samym stanowiąc nieprzecenione źródło argumentów weryfikacyjno-uzupełniających wyniki wykładni językowej⁴⁵.

W analizowanych orzeczeniach obok ujawnionych dyrektyw wykładni SN zwracał uwagę na szczególnie (wyjątkowy) charakter przepisów egzekucyjnych, posługując się przy tym zasadą *exceptiones non sunt extendendae* („wyjątków nie należy interpretować rozszerzająco”) odwoływał się do zakresu wykładni, używając interpretacji zwężającej (ściślej)⁴⁶. Nie bez znaczenia dla procesu wykładni w sądowym postępowaniu egzeku-

⁴² Zob. L. Leszczyński, *Wykładnia prawa...*, s. 37.

⁴³ Zob. L. Morawski, *Czy precedens...*, s. 189 i n. Por. L. Leszczyński, *Ujednolicanie orzecznictwa...*, s. 233 i n.

⁴⁴ Doskonały przykład może stanowić tu następujące rozumowanie sądu: „Akceptując stanowisko zaprezentowane w powołanym orzeczeniu, Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę na podstawie [...] uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w T. do ponownego rozpoznania”. Zob. postanowienie SN z dnia 28 lutego 2014 r., IV CSK 276/13, Legalis nr 993276 oraz np. postanowienie SN z dnia 18 września 2015 r., I CSK 789/14, Legalis nr 1341794; wyrok SN z dnia 15 października 2015 r., II CSK 781/14, Legalis nr 1360062.

⁴⁵ Wskazują na to m.in. orzeczenia: uchwała SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CZP 58/98, Legalis nr 43144; postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CSK 243/13, Legalis nr 787036; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 2015 r., II CSK 349/14, Legalis nr 1274344; uchwała SN z dnia 27 sierpnia 2015 r., III CZP 42/15.

⁴⁶ Np. wyrok SN z dnia 10 lipca 1998 r., I CKN 803/97, Legalis nr 336077; postanowienie SN z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CA 4/99, Legalis nr 44654; uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14, Legalis nr 1062154; postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2015 r., III CZP 39/15, Legalis nr 1254492; uchwała SN z dnia 20 listopada 2015 r., III CZP 79/15, Legalis nr 135781.

cyjnym, w tym interpretacji innych decyzji, okazała się konstrukcja odpowiedniego stosowania przepisów w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, w tym w szczególności przepisów procesu cywilnego⁴⁷. Stanowi to szczególnie przypadek posługiwania się regułą *per analogiam*. Za odpowiednim stosowaniem innych decyzji przemawia z kolei m.in. podobieństwo w stanach faktycznych sprawy rozpoznawanej z wcześniejszą decyzją stosowania prawa, która w tym przypadku może stanowić podstawę do rekonstrukcji *quasi* reguły precedensowej.

3. Uwagi końcowe

Podsumowując, należy odpowiedzieć sobie na pytanie, o czym warto pamiętać, korzystając z argumentacji precedensowej w sądowym postępowaniu egzekucyjnym w Polsce. W tym celu pozwoliłem sobie wypunktować w mojej ocenie najważniejsze elementy, które przy stosowaniu argumentacji precedensowej w sądowym postępowaniu egzekucyjnym nie powinny schodzić z głównego pola widzenia w budowaniu ogólnego modelu funkcjonowania precedensu w postępowaniu egzekucyjnym. Za takie uważam:

1. Kulturę prawa stanowionego i jej odmienności od kultury *common law*.
2. Wymiar teoretycznoprawny tego zagadnienia a jego praktyczną realizację w polskim porządku prawnym.
3. Źródła prawa egzekucyjnego i rolę przepisów prawnych w rekonstrukcji normy egzekucyjnej.
4. Funkcje postępowania egzekucyjnego w procesie stosowania prawa.
5. Proces interpretacji w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, w tym wykładnię innych decyzji stosowania prawa oraz stosowane reguły wykładni.
6. Ewolucję prawa i stosunków społecznych wraz z upływem lat.

⁴⁷ Np. uchwała SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CZP 58/98, Legalis nr 43144; uchwała SN z dnia 26 lutego 2014 r., III CZP 110/13, Legalis nr 761236; uchwała SN z dnia 26 czerwca 2014 r., III CZP 29/14, Legalis nr 950181; uchwała SN z dnia 11 grudnia 2015 r., III CZP 92/15, Legalis nr 1364698.

